

י"ג תמוז, תשע"ג, 21.6.2013

גיליון מס' 364

פרשת בלק

על דמותו של בלעם, מצפון, ותודעה דתית

מאת הרב יצחק בן דוד, קיבוץ עין הנצי"ב

על פי המקובל במסורת חז"ל, דמותו של בלעם נתפסת כדמות שלילית במיוחד ואף מרושעת. אף הודבק לו כינוי המלווה את שמו במקומות רבים 'בלעם הרשע'. אך דימוי כה שלילי בנוגע לאישיותו של בלעם איננו מתיישב לכאורה עם האופן שבו מוצג בלעם בפשוטו של מקרא. התבוננות פשוטה בסיפור שמגוללת הפרשה, דווקא מעלה את הרושם הבולט שלפיו בלעם מהווה אישיות חיובית, המפגינה נאמנות ומחויבות עקבית ואף יוצאת דופן, לרצונו המתגלה של הקב"ה. התחושה אף מתחזקת לאורך הקריאה כאשר מתקבל הרושם כי בלעם הוא מאמין תמים וישר דרך אשר הקב"ה קצת מתעמר בו לכאורה שלא בצדק.

בפעם הראשונה, מסרב בלעם לשליחי בלק, לאחר שהמתין לשמוע מה יצווה אותו ה' לעשות. גם בפעם השניה, כאשר בלק שולח שליחים נכבדים וחשובים יותר, מצהיר בלעם את הצהרת האמונה והמחויבות המרשימה הבאה:

"וַיַּעַן בְּלָעָם וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדֵי בְלָק: אִם יִתֶּן לִי בְלָק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לְעַבֵּר אֶת פִּי יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוֹלָה" (כ"ב, יח).

לאחר שמקבל בלעם את אישורו של הקב"ה, הוא נענה לשליחי בלק, אך אז מגיע הסיפור הידוע עם האתון שגם בו מוצג בלעם כמאמין תמיד העושה את רצון בוראו, אך חרף זאת קונו מתנכל לו ומטמין לו מכשולים בדרכו. לאחר אפיזודה זו שואל בלעם הצייתן שוב את המלאך ה': האם עליי ללכת עם האנשים או לשוב לביתי? בלעם מקבל את התשובה הברורה הבאה:

"וַיֹּאמֶר מְלֵאךְ יְהוָה אֶל בְּלָעָם לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים וְאַפְסֵ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָדָּבַר אֲלֶיךָ אֶתוֹ תִּדְבָּר" (כ"ב, לה).

וזה אכן מה שעושה בלעם בדבקות מרשימה לאורך שני הפרקים הבאים. הוא לא סוטה כהוא זה מהדברים שאותם הוא נדרש לומר, והוא אף מביע פעם אחר פעם את מחויבותו הגדולה לציות מוחלט לצו ה' ולהנחייתו. מהו, אם כן, הפגם המהותי כל כך שנפל בהתנהגותו של בלעם שגרם בסופו של דבר לשיפוט הכל כך חמור כלפיו אותו אנו מוצאים בספרות חז"ל וגם במקרא עצמו?

נראה בעיניי שבלעם מהווה סמל לדמות הדתית הצייתנית שמיישמת באופן נרחב ועמוק את אידיאל הציות לדבר ה', אך למרות זאת, ואולי אפילו מפאת זאת, איננה מסוגלת לפתח קני מידה אנושיים וערכיים לאירועים ולהתרחשויות שמתחוללים מסביבה. בלעם סבור כי המבחן הדתי שלו הוא בנכונותו לציות לדבר האל, ובמבחן

זה הוא אכן עומד באופן מרשים ביותר לנוכח כל האתגרים והנסיונות. אך ישנו מבחן אחר שבו בלעם נכשל באופן מהדהד: ביכולת לגבש עקרונות מוסריים ורוחניים פנימיים שלאורם הוא בוחן את המציאות ומגיב אליה. בשום מקום בלעם לא עומד מדעת עצמו על הבעייתיות המוסרית והדתית שבקללת עם בכלל, ובקללת ישראל בפרט. תודעתו הדתית של בלעם הקטינה אותו כאדם, ולא העצימה אותו כפי שראוי היה לה שתעשה.

נראה שזהו המובן הפנימי של הקביעה אותה מצהיר בלעם ביחס לעצמו: **"נָאֵם הַגָּבֵר שְׁתֵּם הָעֵיִן"**. בלעם הוא 'שתום עין' - עיוור (לפחות באחת מעיניו). בלעם אולי יודע **לשמוע ולציית** (חוש השמיעה מתקשר למשמעת, לציית [הקשב!], ולהכנעה), אך הוא לא כל כך מצליח **לראות** (הראיה מתקשרת להתבוננות, לחשיבה, לפתיחת העיניים, לתבונה).

דומה כי זהו גם מובנה הפנימי של אפיזודת האתון: הסיפור מנסה לומר שבלעם איננו מצליח **לראות** אפילו את מה שאתונו מצליחה לראות. היסוד הצייתי שבו מנוון אצלו כמעט לחלוטין את יכולת הראיה והחשיבה העצמית.

אני סבור כי פרשה זו מבקשת להעמיד מראה לנוכח האדם הדתי באשר הוא. עד כמה דתיותנו מובילה אותנו לפתח אידיאל צייתנות, שבמקום להעצים ולפתח את האדם הוא מקטין ומחליש אותו. במקום לעורר בנו רגישות מוסרית, חברתית ולאומית, הוא מחנך אותנו לחיים של ציות אך לא לחיים של מחשבה, עיון ופיתוח מחוייבות פנימית.

דומני שפיתוח תודעה דתית המכילה בתוכה את יסודות החופש הפנימי, החשיבה העצמאית, והמודעות הערכית, מהווה שליחות חשובה של תנועת הקיבוץ הדתי למול החברה הישראלית, שלהבנת, כמהה ומייחלת לכך בכל ליבה.

הרב יצחק בן דוד הוא ראש מדרשת עין הנצי"ב. מתגורר בעין הנצי"ב. נשוי לסמדר, ואב לאהרון. שקד ועמיהי.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il